

LA DESCONEGUDA HISTÒRIA DEL PROBLEMA ESPANYOL

Vicenç Navarro

Catedràtic de Ciències Polítiques i Polítiques Públiques.

Universitat Pompeu Fabra

17 de gener de 2014

Existeix un problema greu a Espanya, que els establishments polítics i mediàtics espanyols, radicats en la seva majoria a Madrid, defineixen com el "problema català", que és, en realitat, el "problema espanyol", problema que es va aguditzar com a conseqüència de l'enorme influència que la dreta espanyola (en realitat, ultradreta en l'espectre polític europeu) va tenir durant el mal anomenat "procés modèlic" de la Transició de la dictadura a la democràcia. Com he escrit en diverses ocasions, aquell procés va tenir molt poc de modèlic, doncs es va fer en condicions summament favorables per a les dretes (que controlaven l'aparell de l'Estat i la majoria dels mitjans d'informació i persuasió), i molt desfavorables per a les esquerres, que havien liderat les forces democràtiques durant la resistència enfront de la Dictadura (que va ser una de les més repressives existents a Europa) i que acabaven de sortir de la clandestinitat. La Transició va ser un procés enormement desequilibrat, que va determinar un producte –la Constitució– que reflectia, en molts dels seus components, aquesta falta d'equilibri de

forces, amb domini de les ultradretes. Va ser aquest desequilibri el que explica la visió d'Espanya que es desprèn d'aquest document. Espanya –segons la Constitució– és una nació (sense reconèixer que hi hagi diverses nacions), i l'Exèrcit ha de garantir que això sigui així, recordant que l'Exèrcit colpista (del qual l'Exèrcit en aquell moment era el seu continuador) va realitzar un cop d'Estat precisament per evitar una redefinició d'Espanya que s'expressés a través d'un Estat plurinacional. La famosa crida a la unitat d'Espanya era una crida al manteniment d'un Estat uninacional.

No hauria d'oblidar-se que aquell cop militar es va realitzar per defensar la permanència d'un ordre social i territorial injust. Els seus dirigents van anomenar “separatistes” a aquells que desitjaven no separar-se d'Espanya, sinó redefinir-la. L'Estat català, tant el proposat per Lluís Companys com el proposat per Francesc Macià, era un Estat que es considerava part d'una federació espanyola, o fins i tot ibèrica, que havia de reconèixer la seva plurinacionalitat. En contra de la versió oficial de la Història d'Espanya, l'objectiu de les forces progressistes a Catalunya durant la República no va ser el separatisme, sinó l'establiment d'un federalisme que permetés la convivència entre iguals, compartint voluntàriament la seva existència dins d'un ampli col·lectiu, amb un Estat federal plurinacional. Per cert, el que va sintetitzar millor aquest sentiment no van ser les figures tradicionals de l'establishment mediàtic i polític

nacionalista català, sinó el dirigent del moviment obrer català El Noi del Sucre, autor pràcticament desconegut en els mitjans d'informació d'aquest establishment.

Sembla ara haver-se oblidat que van ser totes les esquerres, tant les espanyoles com les catalanes, les que sempre havien compartit aquesta visió, que van mantenir també durant la clandestinitat. Aquesta visió federalista implicava l'autodeterminació dels seus components. Tan recentment com al congrés d'octubre de 1974 de Suresnes, el PSOE subratllava que *"la definitiva solución del problema de las nacionalidades y regiones que integran el Estado español parte indefectiblemente del pleno reconocimiento del derecho de autodeterminación de las mismas, que comporta la facultad de que cada nacionalidad y región pueda determinar libremente las relaciones que va a mantener con el resto de los pueblos que integran el Estado español"* (Resolució sobre nacionalitats i regions). I més tard, al 27è Congrés del PSOE el desembre de 1976, es va aprovar que *"el Partido Socialista propugnará el ejercicio libre del derecho a la autodeterminación por la totalidad de las nacionalidades y regionalidades que compondrán en pie de igualdad el Estado federal que preconizamos... La Constitución garantizará el derecho de autodeterminación"*, mantenint que *"el análisis histórico nos dice que en la actual coyuntura la lucha por la liberación de las nacionalidades... no es opuesta, sino complementaria con el*

internacionalismo de la clase trabajadora". "Autodeterminació" era la versió d'aquell moment del "dret a decidir" d'ara. Aquest dret a decidir –que permetia, si així es desitjava, la separació– assegurava que la permanència –desitjada per la majoria– era en condicions d'igualtat i voluntària, no forçada o imposada.

El canvi de les esquerres espanyoles governants

Aquest compromís va desaparèixer en la mal anomenada "modèlica" Transició. El canvi es va deure a les pressions (en realitat, imposicions) de l'Exèrcit i del Monarca, que van imposar aquestes clàusules d'Espanya com a l'única nació, indivisible i salvaguardada per l'Exèrcit, que garantiria la permanència d'aquest Estat uninacional. Aquesta va ser la condició de la Monarquia i de l'Exèrcit per permetre l'establiment d'una democràcia molt limitada. Diversos protagonistes d'aquella Transició així ho han reconegut. Aquesta va ser la causa que les esquerres espanyoles canviessin tan radicalment. *I aquí es troben les arrels de la manca de resolució del problema espanyol.* La seva oposició a la redefinició d'Espanya, tot això sota l'argumentació de defensar la seva unitat (la mateixa justificació que havien utilitzat les dretes per realitzar el cop militar del 1936), va impedir que es resolgués aquest problema. Les forces conservadores van guanyar la batalla un altre cop. I van presentar l'aprovació de la Constitució per part de la població espanyola en un referèndum com

a signe d'una aprovació a un suposat consens entre iguals que va distar molt de ser entre iguals i que fos consens. Les esquerres, molt febles i recentment sortides de la presó o de l'exili, estaven ansioses per tenir democràcia, per molt limitada que fos. Ara bé, com em va dir en una ocasió Santiago Carrillo, el que les esquerres van considerar com el seu gran èxit va ser l'admissió del principi que la sobirania procedia i derivava de la ciutadania, sense ser plenament conscients, no obstant això, que la mateixa Constitució dificultava que aquesta sobirania s'exercís a les diferents nacions que ocupen el territori de l'Estat espanyol. El dret a decidir (formes de democràcia directa com ara referèndums) amb prou feines es va permetre, desenvolupant unes institucions democràtiques molt poc representatives (el 72% de la població espanyola està d'acord amb l'eslògan del 15-M "no ens representen") i molt poc participatives. Aquest va ser el resultat d'aquella Transició clarament immodèlica, que no permet ni tan sols referèndums de caràcter consultiu, com és el que ara es proposa a Catalunya.

Ara bé, l'abandonament per part de les esquerres espanyoles, tant socialistes com comunistes, de les seves arrels i compromisos federalistes, va deixar el problema espanyol sense resoldre, aguditzant-se encara més les tensions quan el Tribunal Constitucional, controlat pels dos partits majoritaris, va eliminar elements clau de l'Estatut (l'intent de recuperar la plurinacionalitat de

l'Estat espanyol) després de ser ratificat per la població catalana, argumentant que la Constitució no ho permetia. A part d'això, la direcció del PSOE es va convertir en la gran defensora, juntament amb les dretes, d'aquesta versió uninacional d'Espanya. I quan l'intent de cop militar de 1981 va tenir lloc, la Monarquia va accentuar la importància de la unitat d'Espanya. En conseqüència, el PSOE va decidir que el Partit dels Socialistes de Catalunya deixés de tenir el seu propi grup parlamentari, convertint-se en una branca del PSOE.

La situació actual

I ara, el comportament insultant del govern del PP (amb l'ajuda dels sectors jacobins dins del PSOE), amb la seva arrogància i manca de sensibilitat cap a les reivindicacions de la majoria de la població a Catalunya, que afavoreix el dret a decidir, està portant a una situació d'afartament que explica l'enorme creixement del sentiment de separació respecte de l'Estat espanyol, creient impossible que aquesta Espanya pugui canviar. I aquí està el problema espanyol, accentuat per les forces conservadores d'ambdues parts de l'Ebre, que utilitzen les banderes, un cop més, per ocultar la seva aliança de classes.

Però s'està cometent un gran error per part de sectors de les esquerres espanyoles, al creure's que aquest moviment pro "dret a

decidir" és un moviment de dretes, liderat pel govern català. I també és un gran error (que es repeteix maliciosament i desvergonyidament per part de les dretes, tant el PP com UPyD) creure's que aquest moviment és un moviment anti-Espanya. És un moviment anti-Estat espanyol (veure el meu article "La Sagrera: la Catalunya real", *Público*, 26.11.13), cosa que és diferent a ser un moviment antiespanyol. Naturalment que hi ha de tot, però la majoria no es sent antiespanyola. En realitat, la majoria o la minoria major, són catalans que es senten espanyols però que volen que es reconegui Catalunya com a nació, amb el seu dret a decidir la seva articulació o separació amb l'Estat espanyol. Els insults que s'estan promovent (acusant aquest moviment de victimista, insolidari, i un llarg reguitzell d'insults predictibles), fins i tot per personalitats d'esquerra, estan fent un gran dany, estimulat el separatisme. En realitat, el fenomen més nou que està succeint a Catalunya és el parer majoritari de la població (el 81%) que la població a Catalunya té el dret a decidir (és a dir, a ser sobirana) i que un nombre cada cop major de persones que es senten espanyoles, a més de catalanes, votaria, dins del procés de decisió, per la independència, com a rebuig a un Estat la màxima expressió del qual és l'establishment polític i mediàtic radicat a Madrid, caracteritzat per una extraordinària arrogància, que creu que l'única Espanya possible és la que ells estan imposant cada dia a la resta del país, incloent Catalunya.

Això, l'establishment espanyolista, polític i mediàtic, radicat a la capital del Regne, mai no ho reconeixerà. Però l'Estat espanyol (del qual en són portaveus) ha aconseguit tal nivell de descrèdit entre la població de les diferents nacions i regions d'Espanya que existeix avui una agitació constant al llarg del territori espanyol, també de rebuig cap a aquest Estat. Les enquestes mostren com la població espanyola és de les que està més distanciada de les institucions de l'Estat a la Unió Europea. I estan sorgint elements i moviments contestataris (que es van iniciar amb el moviment 15-M) que són radicals, en el sentit que van a les arrels dels problemes, demanant i exigint una segona Transició, que permeti el desenvolupament de l'Espanya republicana, alternativa a la que avui existeix, i que agermanada amb els moviments sobiranistes a Catalunya, aconsegueixi una Espanya sobirana, democràtica i justa. L'aliança dels sobiranistes catalans i dels sobiranistes espanyols que rebutgen aquest Estat tan escassament democràtic és la condició per aconseguir, no solament allò que les esquerres històricament van desitjar, sinó allò que qualsevol persona democràtica hauria de desitjar.

La importància del dret a decidir

Aquest sentiment per part de la majoria de la població que viu a Catalunya que el poble català ha de tenir el dret a decidir no variarà.

És un sentiment d'una enorme importància, doncs equival al reconeixement de Catalunya com una nació sobirana.

Ara bé, en contra del que constantment es presenta a cercles nacionalistes, tant espanyols com catalans, la demanda d'aquest dret no és el mateix que el desig que Catalunya sigui independent. Naturalment que el dret a decidir implica la possibilitat d'independitzar-se. Però el dret a decidir ha de tenir, per mera coherència democràtica, altres alternatives perquè sigui el poble català el que decideixi. Oferir-li solament una alternativa limita aquest dret. D'aquí l'error de creure's que el dret a decidir és el mateix que demanar la independència. La famosa festa al camp del Barça, erròniament definida com la festa del "dret a decidir", era en realitat una festa independentista. Darrere de les declaracions de la persona amfitriona que va llegir el manifest de la festa (que el podria haver signat la majoria del 81% que està a favor del dret a decidir), hi havia una bandera independentista (mostrant un intent d'instrumentalització d'aquell sentiment).

Però mentre que el 81% vol que la població voti sobre el seu futur, el percentatge de votants a favor de la independència, segons les enquestes, seria menor (52%), percentatge que probablement augmenti més i ràpidament si l'establishment espanyolista radicat a Madrid continua la seva oposició al dret a decidir, cosa de la qual els

independentistes són conscients, doncs s'estan beneficiant d'aquest comportament.

Ara bé, encara que comprensible en el seu comportament, aquesta captació del dret a decidir pels independentistes pot danyar aquest dret, doncs, en cas que hi hagués aquest vot i la majoria no votés a favor de la independència, l'establishment espanyolista conclouria que el poble català no desitja ser sobirà. I serà un flac favor per a aquells que sostenen que Catalunya ha de ser una nació sobirana.

I és aquesta mateixa visió del dret a decidir la que porta a presentar pels partits nacionalistes (tant catalans com espanyols) els fets heroics de la població catalana del 1714 com un moviment del poble català contra Espanya, quan en realitat va ser contra l'Estat borbònic espanyol, que va anul·lar les institucions catalanes. La seva derrota va ser també la derrota de les forces progressistes espanyoles (cosa que mai no es diu) que van defensar la visió d'una altra Espanya, com bé van indicar els propis dirigents de la revolta catalana. Aquella guerra la van perdre, a més de Catalunya, totes les forces progressistes de tota Espanya. La clarividència dels dirigents catalans d'aquell moment va ser extraordinària, doncs ja llavors van indicar que la derrota de Catalunya significaria també "la derrota d'aquells espanyols enganyats per l'Estat borbònic". No cal dir que els

paral·lelismes entre dos moments històrics tan distants són molt limitats, ja que fins i tot les categories Catalunya i Espanya tenen diferents significats. Però, no obstant això, ha d'assenyalar-se que ja llavors hi va haver dues visions diferents d'Espanya, i que la victòria d'una –de la qual l'Espanya actual n'és hereva- es va fer a costa de Catalunya i de l'Espanya progressista. I d'això mai no es parla. Si es conegués, hi hauria un moviment generalitzat de les forces progressistes a Espanya a favor del dret a decidir a Catalunya i a la resta d'Espanya.